STUDIA Z DZIEJÓW PAŃSTWA I PRAWA POLSKIEGO
XXV — 2022
STUDIES IN HISTORY OF POLISH STATE AND LAW

DOI: 10.48269/2450-6095-sdpipp-25-008 e-ISSN 2450-6095; ISSN 1733-0335

Joanna Machut-Kowalczyk
dr, Uniwersytet Łódzki
https://orcid.org/0000-0003-0733-7709

Dokumentowanie czynności przy opiekach „mniejszych" przez łódzki magistrat w latach 1832–1876

1. Wstęp; 2. Prowadzenie akt pupilarnych; 3. Raportowanie o liczbie ustanowionych opiek; 4. Podsumowanie.

1

Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. wprowadził rozróżnienie na opieki odbywane pod powagą sądu pokoju („większe") i pod powagą urzędnika („mniejsze")[1]. Pierwsze miały być ustanawiane i funkcjonować pod powagą sądu pokoju[2], drugie – prezydentów i burmistrzów (w miastach) lub wójtów

[1] Prawodawca nie posługiwał się tymi pojęciami (opieka „większa", „mniejsza"), w przeciwieństwie do doktryny (M. Tkaczuk, *Rada familijna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Wydział Prawa i Administracji. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2012, s. 185; J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łęczyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014, s. 21). Po wejściu w życie procedury rosyjskiej funkcjonowały dwa rodzaje rad familijnych: a) zwoływanych przez ławników sądów gminnych i b) zwoływanych przez sędziego pokoju (A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1885, s. 172–174). Zdaniem K. Lutostańskiego rozróżnienie na opieki „mniejsze" i „większe" miało wówczas charakter jedynie historyczny (*Prawo cywilne familijne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego*, Warszawa 1932, s. 211–212).

[2] Jeżeli majątek pupila wzrósł w trakcie trwania opieki, wówczas rady familijne powinny być zwoływane pod powagą sądu pokoju. Art. 388 Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego [dalej: KCKP]: „Gdy małoletniemu względem którego zwołanie Rady familiynéy do Prezydenta, Burmistrza lub Wóyta należało, przybędzie maiątek nieruchomy ziemski, prawem własności lub zastawy, albo dzierżawą dóbr ziemskich lub folwarku, albo na koniec maiątek, któryby z dawnym połączony dziesięć tysięcy złotych wynosił, lub pięćset złotych dochodu rocznego czynił, wtedy powinna bydź zwołana przez Sąd Rada familiyna, i podług przepisów Sądom służących urządzona opieka, która do dawnego i do przybyłego maiątku rozciągać się będzie", „Dziennik Praw Królestwa Polskiego" 1825, t. 10, nr 41 [dalej: DPKP], s. 210–211. Por.: *Prawo cywilne*

(na wsi)[3]. Kryterium była wartość majątku pupila[4]. Wśród powodów wyłączenia opiek „mniejszych" spod jurysdykcji sądów pokoju, podczas prac legislacyjnych wskazywano redukcję formalności i kosztów postępowania. W diariuszu Senatu z 1825 r. czytamy:

> przez ten tylko sposób osiągniony bydź może chwalebny zamiar Prawodawcy, ażeby nad każdym małoletnim bez różnicy stanu i majątku rozciągniona była opieka, od któréy, iak się dotąd u nas zwykle dzieie, zagrażające formalności a ieszcze więcey połączone z niémi wydatki, odstraszać zwykły; z téy przyczyny do urządzenia opiek uboższych Prezydenci, Burmistrze i Wóyci miéyscowi w Projekcie przeznaczonemi zostali[5].

Po 1876 r. pojawiły się pewne zmiany. Odtąd rady familijne zwoływane miały być przez sądy pokoju i sądy gminne. Po 1876 r. rady familijne zwoływane przez sądy gminne miały gromadzić się w mniejszym składzie[6].

---

obowiązujące w Królestwie Polskiém, wyd. S. Zawadzki, t. I, Warszawa 1860, s. 229–230; *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825), objaśniony motywami do prawa i jurysprudencyą*, zebrał J. Walewski, ks. I, Warszawa 1872, s. 149; K. Hube, *Prawo cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego*, Warszawa 1877, s. 152–155; J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju…*, *op. cit.*, s. 57–61.

[3] Art. 386 KCKP: „Na Radzie familiynéy prezydować będzie Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wóyt, do których należało zwołanie Rady familiynéy, z głosem stanowczym, i w przypadku równości zdań przeważającym", DPKP, s. 210.

[4] Art. 374 KCKP: „Jeżeli do małoletniego nie należy majątek nieruchomy ziemski, prawem własności albo zastawu, ani dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, Rada familijna zwołaną będzie po miastach przez miejscowego Prezydenta lub Burmistrza, a po wsiach przez miejscowego Wóyta. Gdy się z inwentarza majątku okaże, iż Massa czynna majątku wynosi dziesięć tysięcy złotych, albo czyni pięćset złotych rocznego dochodu, Prezydent, Burmistrz lub Wóyt winien zaraz uwiadomić Sąd właściwy; który Radę familijną zwoła w celu urządzenia opieki podług przepisów Sądom służących", DPKP, s. 200–201.

[5] *Dyaryusz Senatu Seymu Królestwa Polskiego 1825*, Warszawa 1828, s. 168. Rada familijna dla opiek „mniejszych" mogła zadecydować przy sprzedaży ruchomości o przeprowadzeniu mniej kosztownej formy licytacji („iednak w opiekach ubogich Projekt zostawia Radzie familijnéy wolność postanowienia mniéy kosztownéy, a w szczególnym przypadku stósowniéyszéy formy sprzedaży, która przecież zawsze przez publiczną licytacyą następować powinna"), *ibidem*, s. 191. 19 lipca 1833 r. Komisja Rządowa Sprawiedliwości [dalej: KRS] pisała do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Narodowego [dalej: KRSW]: „aby w pozostałościach mnieyszey wartości, przez poruczenie ich Prezydentom, Burmistrzom i Woytom przynieść dla interesów ulgę w kosztach, czynności przeto, o których mowa bezpłatnie odbywane bydź powinny", Archiwum Główne Akt Dawnych, [dalej: AGAD], zespół nr 191: „Akta Kommissyi Rządowey Spraw Wewnętrznych i Policyi tyczące się przeniesienia attrybucyi Sądów Pokoiu na Prezydentów, Burmistrzów i Woytów Gminnych w Królestwie Polskiem" [dalej: AGAD, zespół 191], sygn. 6895, s. 97.

[6] Po 1876 r. wprowadzono zmiany w organizacji sądownictwa. Celem szeregu aktów prawnych była m.in. jego rusyfikacja. W 1866 r. zatwierdzona została Instrukcja dla wójtów gmin

Przeprowadzone przez nas wcześniej badania nad odbywaną pod powagą sądu pokoju radą familijną pozwoliły poznać sposób jej funkcjonowania w praktyce łęczyckiej, zgierskiej i łódzkiej w latach 1809–1876 r.[7]. Niniejsze opracowanie przedstawia praktykę funkcjonowania opiek „mniejszych", w tym organów je ustanawiających i nadzorujących (rad familijnych odbywanych pod prezydencją lokalnych urzędników)[8]. Artykuł poświęcony został dokumentowaniu podejmowanych przez Magistrat Miasta Łodzi (dalej: MMŁ) czynności. Analizie poddane zostały dwa elementy: formowanie akt pupilarnych i cykliczne raportowanie władzom wyższym i sądowym przez MMŁ o liczbie ustanowionych opiek.

W Archiwum Państwowym w Łodzi, w zespole archiwalnym „Akta Miasta Łodzi", zachowało się kilkaset akt pupilarnych z interesującego nas okresu[9]. Wśród jednostek archiwalnych są akta opiekuńcze szczególne (1842–1876 r.)[10] i ogólne (1832–1871 r.)[11]. W drugim z zespołów zachowanych w APŁ („Akta Miasta

wiejskich o opiekach. Art. 8 Instrukcji stanowił: „Rada familijna składać się winna, oprócz Wójta, prezydującego radzie, z czterech członków". W tych opiekach nie trzeba było powoływać opiekuna przydanego, ale w zamian zobowiązano wójtów do zwoływania rad familijnych raz w roku. Na takim zjeździe opiekun zdawać miał relację ze sprawowanej opieki, J. Milewski, *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska" 1882, nr 38, s. 299–300.

[7] J. Machut-Kowalczyk, *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego" 2010, t. XIII, s. 57–73; eadem, *Ustalanie składu rady familijnej na podstawie Kodeksu Napoleona na obszarze działania łęczyckiego sądu pokoju*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego" 2011, t. XIV, s. 183–197; eadem, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju…*, *op. cit.*; eadem, *Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809–1876*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 2016, t. 68, z. 2, s. 167–181; J. Bieda, J. Machut-Kowalczyk, *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego" 2012, t. XV, s. 85–95.

[8] Zachowana w AGAD korespondencja organów administracyjnych wskazuje na problemy przy przejmowaniu uprawnień sądowych przez urzędników, jeszcze w 1826 r. Widać trudności chociażby w stolicy – tam zamiast prezydenta funkcje sądowe przejęli komisarze cyrkułowi (AGAD, zespół 191, sygn. 6895).

[9] Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi" [dalej: AMŁ].

[10] AMŁ, sygn. 1062–1442. Z wyłączeniem sygn.: 1080, 1090, 1101, 1106, 1110, 1111, 1115, 1119, 1139, 1144, 1146, 1150, 1157, 1167, 1181, 1185, 1187, 1204, 1228, 1266, 1269, 1274, 1279, 1299, 1320, 1326, 1327, 1340, 1346, 1352, 1360, 1375, 1385, 1386, 1406, 1412, 1413, 1423, 1430 (akta tyczące się jedynie spisu 13 inwentarzy, licytacji majątku po zmarłych), 1068, 1238 (akta sądowe).

[11] AMŁ, sygn. 653: „Akta Urzędu Municypalnego Miasta Łodzi tyczące się ustanowionych Opiek nad małoletniemi" [dalej: AMŁ, sygn. 653] (1832–1857 r.); sygn. 985 (1838–1852 r.), sygn. 986 (1850–1862 r.), sygn. 987 (1856–1871 r.); sygn. 1012: „Akta Opieki nad małoletnimi" [dalej: AMŁ, sygn. 1012] (1836–1840 r.), sygn. 1013 (1845–1861 r.), sygn. 1443 (1853–1857 r.).

Zgierza") znajdują się głównie akta ogólne. Szczątkowe zachowanie zgierskich akt pupilarnych uniemożliwiło weryfikację sposobu ich dokumentowania. Z tego powodu artykuł zostanie poświęcony tylko łódzkiej praktyce[12]. Analizie poddane zostaną też przepisy administracyjne. Przesyłane wraz z nimi instrukcje i wzory były stosowane przy dokumentowaniu czynności opiekuńczych[13].

2

Sposób dokumentowania czynności opiekuńczych w magistratach miał być wzorowany na procedurze stosowanej przez sądy pokoju[14]. Organy lokalne nie były przygotowane do podejmowania czynności sądowych, pojawiła się więc potrzeba poinstruowania ich w tym zakresie[15]. Komisje rządowe i wojewódzkie zaczęły wydawać instrukcje, odezwy, reskrypty, okólniki i inne przepisy administracyjne, a także – podobnie jak sądy – przesyłały formularze i wzory[16].

---

[12] APŁ, zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza" [dalej: AMZ] sygn. 426, 427; 428, 430, 431.

[13] S. Zawadzki zwracał uwagę na dwa akty: Okólnik Komisji Rządowej Sprawiedliwości z 6 lutego 1833 r. i reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Narodowego z 2/14 marca 1835 r. (*Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiém*, *op. cit.*, s. 229–230). Te i inne przepisy zachowały się wraz z korespondencją w AGAD, zespół 191, sygn. 6895. Instrukcje i reskrypty organów wojewódzkich (gubernialnych) znajdujemy w APŁ, AMŁ, sygn. 985: „Akta Magistratu Miasta Łodzi w przedmiocie Spisów Inwentarzy i Rad Familijnych" [dalej: AMŁ, sygn. 985]; sygn. 986: „Specyfikacya Sporządzonych inwentarzy i Odbytych Rad familijnych w Łodzi powiecie Łęczyckim w czasie od 1 Stycznia do Ostatniego Czerwca 1850 roku czyli za pierwsze półrocze tegoż roku. – i Roku 1850 i 1851 za półrocze I" [dalej: AMŁ, sygn. 986]; sygn. 987: „Akta Magistratu Miasta Łodzi w przedmiocie Spisów Inwentarzy i Rad Familyjnych" [dalej: AMŁ, sygn. 987]; sygn. 1013: „Akta tyczące się Opieki nad nieletnimi" [dalej: AMŁ, sygn. 1013]; sygn. 1443: „Instrukcya Magistratu Miasta Łodzi pod względem ustanawiania Opieki nad nieletniemy i sporządzania Spisu Inwentarza pozostałości" [dalej: AMŁ, sygn. 1443]; AMZ, sygn. 427, s. 2–5.

[14] J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju…*, *op. cit.*, s. 20–21.

[15] Na odwrocie pisma KRS do KRSW widniała adnotacja z 21 lutego 1826 r.: „Mam zaszczyt przesłać W^ni Assessorowi prawnemu z tem nadmienieniem iż może potrzeba udzielić Instrukcyę Urzędom administracyinym co do postępowania prawnego którą raczy Wy Assessor prawny ułożyć", AGAD, zespół 191, sygn. 6895, s. 3.

[16] KRS pisała 15 lutego 1826 r. do KRSW: „Gdy podług przepisów uchwalonéy na Seymie przeszłorocznym Księgi 1^ey Kodexu Cywilnego, a mianowicie w artykułach 374; 426; i 427, włożony iest obowiązek na Prezydentów, Burmistrzów, i Woytów zwoływania Rad Familijnych, spisywania ruchomości, opieczętowania gdzie tego potrzeba i sporządzania inwentarza w przypadkach temiż artykułami przewidzianych, Kommissya Sprawiedliwości ma przeto honor wezwać Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Policyi, aby na przepisy tegoż prawa szczególniéy uwagę urzędników wspomnionych zwrócić, i tymże ścisłe dopełnienie go polecić", *ibidem*, s. 2.

Szóstego lutego 1833 r. KRS wydała okólnik[17] i przesyłając go KRSW, poleciła jego rozpowszechnienie („Z powodu wznawianych zażaleń na niewłaściwe postępowanie Prezydentów, Burmistrzów i Woytów Gmin, przy wykonywaniu służących im na mocy Kodexu Cyw. Pols. Attrybucyi sądowych – Kommissya Sprawiedliwości uznała potrzebę wydać załączony Cyrkularz")[18]. Kolejny reskrypt KRSW w tej materii wydany został 2/14 marca 1835 r.[19], w odpowiedzi na pismo KRS z 26 stycznia 1835 r.[20].

Komisja Województwa Mazowieckiego (dalej: KWM), zobligowana poleceniami komisji rządowych, przesyłała reskrypty i inne akty, załączając do nich instrukcje i wzory. W AMŁ nie zachowała się tego typu korespondencja z początkowego okresu funkcjonowania opiek „mniejszych". Znajdujemy je natomiast w AMZ[21].

W AMŁ zachowała się kopia reskryptu Rządu Gubernialnego Warszawskiego (dalej: RGW) z 23 czerwca/5 lipca 1849 r.[22]. Czytamy w jej osnowie m.in.: „Każdemu przedmiotowi Akta właściwe uformować, i one pofoliować należy – oryginały czynności w zachowaniu pozostać winny, stronom interesowaném jeden wyciąg poświadczać"[23]. Podobny wymóg znajdujemy w rozporządzeniu KRSW z 6/18 sierpnia 1853 r. Wymagało ono zakładania osobnych akt dla każdej opieki i prowadzenia dziennika podawczego dla spraw pupilarnych („Aby ostrzegali Burmistrzów Miast i tudzież Wójtów Gmin iżby do czynności opiek osobny Dziennik podawczy utrzymywali podług wzoru jaki im Trybunał przepisze; oraz aby dla każdej opieki osobne Akta zakładali, w których oryginalne uchwały i inwentarze zachowywane być powinny, a stronom tylko kopie wydawać"[24]). Do rozporzą-

---

[17] Okólnik zachował się w AGAD (*ibidem*, s. 85–88). 26 stycznia 1835 r. KRS pisała do KRSW, że 6 lutego 1833 r. „znalazła potrzebę wydania Cyrkularza zalecającego im ścisłe zastosowanie się w wykonywaniu powierzonych im obowiązków do przepisów prawa. Okólnik ten", *ibidem*, s. 102.

[18] *Ibidem*, s. 85–88.

[19] *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiém*, *op. cit.*, s. 229–230.

[20] KRS zaleciła oddać kontrolę nad wykonywaniem czynności sądowych trybunałom cywilnym (AGAD, zespół 191, sygn. 6895, s. 102–104). 2/14 marca 1835 r. KRSW pisała do wszystkich komisji wojewódzkich i do Urzędu Municypalnego Miasta Warszawy: „co do uchybień z niewypełnienia przepisów prawa, przy wykonywaniu tychże czynności wypływających, tak jak i inni urzędnicy sądowi, kontrolli i karom tych respective Trybunałów Cywilnych w których jurisdykcyi urzęduią, bezpośrednio ulegali", *ibidem*, s. 106–109.

[21] Pierwszy reskrypt, na który natrafiamy w AMZ, pochodził z 1928 r. (AMZ, sygn. 427, s. 2–5).

[22] AMŁ, sygn. 985, s. 458–461.

[23] *Ibidem*, s. 458–459.

[24] AMŁ, sygn. 1443, s. 4.

dzenia dołączony został m.in. wzór do spisywania rad familijnych[25]. Podsędkowie mieli co roku kontrolować akta opiekuńcze („Nadto wezwała Trybunały, a za zniesieniem się z Rządem Gubernialnym, poleciła Podsędkom, iżby w miastach w których tylko Sąd Pokoju urzęduje, odbywali corocznie u Burmistrzów rewizyą Akt opiekuńczych i udzielali im informacyę do prowadzenia tej czynności, a o rezultacie Trybunałowi składali raport")[26].

W praktyce na wnioskach inicjujących proces ustanawiania opiek rzadko znajdujemy adnotacje polecające: założenie nowych akt pupilarnych (po lewej stronie prośby wdowy o ustanowienie opieki z 27 listopada 1851 r. dopisano adnotację urzędową: „Założyć Akta Rady familijnej i Spisu Pozostałości po Krystyanie Fuchert"[27]). Częściej spotykamy polecenie dołączenia dokumentu („Rada familijna zwołana i opieka ustanowiona. Złożyć do akt"[28]; „Po ustanowieniu opieki ad acta"[29]). W materiale archiwalnym znajdujemy też korespondencję urzędową w sprawie nadesłania akt pupilarnych[30].

Część akt pupilarnych ułożona została alfabetycznie. Tak jest w przypadku akt poszczególnych opiek w zespole AMŁ (341 jednostek archiwalnych z lat 1842–1876)[31].

Sposób tytułowania okładki przez magistrat był podobny do tego, jaki występował w sądzie pokoju. Teczka opatrzona była datą założenia akt i numerem listy spraw i dziennika. Poniżej znajdowała się informacja, czyjej opieki dotyczą akta

[25] W załączonej do akt MMŁ kopii rozporządzenia KRSW z 6/18 sierpnia 1853 r. czytamy: „Kommissya Rządowa Sprawiedliwości powodowana osiągniętem z poświadczenia co do rzeczywistości powyższych uchybień przekonaniem, wydała rozporządzenie do Trybunałów Cywilnych zmierzające do zaprowadzenia bliższej i dokładniejszej kontrolli nad opiekami pod zwierzchnictwem Burmistrzów lub Wójtów Gmin ustanawianemi, a tem samem do zapobieżenia zboczeniom jakie dostrzegać się dają, a nadto Reskryptem z dnia 12/24 Maja r.b. N5173 poleciła Prezesom Trybunałów Cywilnych. – a. aby za pośrednictwem Naczelników Powiatowych przesłali Burmistrzom i Wojtom Gmin wzór czyli formularz do spisywania uchwał Rady familyjnej mianowicie: pierwszej uchwały względem ustanowienia opieki", AMŁ, sygn. 1443, s. 3–4.

[26] AMŁ, sygn. 1443, s. 4.

[27] AMŁ, sygn. 1137, s. 1.

[28] AMŁ, sygn. 1407, s. 1 (1866 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 653, s. 40 (1836 r.), s. 79 (1845 r.); sygn. 1308, s. 1 (1854 r.); sygn. 987, s. 109 (1864 r.); sygn. 1201, s. 1 (1866 r.); sygn. 1353, s. 1 (1866 r.).

[29] AMŁ, sygn. 987, s. 35 (1863 r.).

[30] Np.: AMŁ, sygn: 653, s. 45–46 (1843 r.); sygn. 986, s. 304 (1856 r.).

[31] 341 ułożonych alfabetycznie i 2 dodatkowe akta opiek doszyte do innych akt.

(wymieniano z reguły rodziców i pozostałych po nich małoletnich)[32]. Akta pupilarne MMŁ nie zawierają sumariusza ani rotułu akt[33].

Akta opiek „mniejszych” zawierają dużo mniej dokumentów[34]. Z reguły ograniczają się do jednego protokołu posiedzenia rady familijnej[35], w którym ustanawiano opiekę i podejmowano uchwały tyczące się ważniejszych spraw majątkowych i osobistych pupila. 68% z 343 akt poszczególnych opiek ma dołączony tylko jeden protokół uchwały rady familijnej[36] (niektóre zwierają dodatkowo wniosek inicjujący ustanowienie opieki – prywatny lub urzędowy[37], spis inwentarza[38] i inne dokumenty[39]). W jednym przypadku akta pupilarne nie dokumentują żadnej uchwały rady familijnej[40]. 67% z nich poza innymi dokumentami ma dołączony inwentarz pozostałości po zmarłym rodzicu[41]; 10% zawiera dodatkowo protokół odbytej

[32] J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju…*, *op. cit.*, s. 25–27, 304–307.

[33] AMŁ, sygn. 653, 985, 986, 987, 1012, 1013, 1062–1442.

[34] Więcej patrz: J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju…*, *op. cit.*, s. 26–27, 261–273.

[35] Przykłady akt pupilarnych zwierających tylko jeden dokument – protokół rady familijnej: AMŁ, sygn. 1216, s. 1–4 (1850 r.); sygn. 1221, s. 1–4 (1851 r.); sygn. 1072, s. 1–2 (1852 r.); sygn. 1388, s. 1–6 (1856 r.); sygn. 1396 (1856 r.); sygn. 1222, s. 1–3 (1857 r.); sygn. 1237, s. 1–3 (1857 r.); sygn. 1421, s. 1–4 (1858 r.); sygn. 1428 (1858 r.); sygn. 1084, s. 1–3 (1859 r.); sygn. 1097, s. 1–2 (1860 r.); sygn. 1236, s. 1–3 (1860 r.); sygn. 1416, s. 1–3 (1862 r.); sygn. 1387, s. 1–3 (1864 r.).

[36] AMŁ, sygn. 1062–1442.

[37] Przykłady akt zawierających jeden wniosek i protokół rady familijnej: AMŁ, sygn. 1066, s. 15 (1859 r.); sygn. 1397, s. 1–6 (1856–1857 r.); sygn. 1092, s. 1–4 (1857 r.); sygn. 1087, s. 1–4 (1857 r.); sygn. 1390, s. 1–5 (1858 r.); sygn. 1171, s. 1–6 (1858 r.); sygn. 1178, s. 1–5 (1858 r.); sygn. 1427, s. 1–5 (1859 r.); sygn. 1098, s. 1–5 (1860 r.); sygn. 1434, s. 1–6 (1860 r.); sygn. 1438, s. 1–7 (1860 r.); sygn. 1109, s. 1–6 (1861 r.); sygn. 1437, s. 1–5 (1862 r.); sygn. 1403, s. 1–7 (1863 r.); sygn. 1389, s. 1–4 (1869 r.); sygn. 1246, s. 1–4 (1869 r.); sygn. 1239, s. 1–4 (1871 r.).

[38] Np.: AMŁ, sygn. 1252, s. 1–10 (1848 r.); 1419, s. 1–11 (1859 r.); 1081, s. 1–7 (1859 r.).

[39] Np.: AMŁ, sygn. 1226, s. 1–21 (1845 r.); sygn. 1108, s. 1–7 (1854 r.); sygn. 1399, s. 1–7 (1855 r.); sygn. 1411, s. 1–14 (1858 r.); sygn. 1424, s. 1–7 (1858–1860 r.); sygn. 1426, s. 1–10 (1858–1859 r.); sygn. 1435, s. 1–11 (1860 r.); sygn. 1431, s. 1–14 (1861 r.); sygn. 1439, s. 1–6 (1862 r.); sygn. 1078, s. 1–14 (1864 r.); sygn. 1104, s. 1–18 (1864 r.); sygn. 1094, s. 1–4 (1865 r.); sygn. 1407, s. 1–19 (1866 r.); sygn. 1265, s. 1–16 (1872 r.); sygn. 1404, s. 1–23 (1872 r.); sygn. 1093, s. 1–7 (1868–1873 r.).

[40] AMŁ, sygn. 1414, s. 1–6 (1859–1860 r.).

[41] Np.: AMŁ, sygn. 1436, s. 8–11 (1852 r.); sygn. 1400, s. 13–18 (1854 r.); sygn. 1117, s. 7–14 (1855 r.); sygn. 1116, s. 5–15 (1856 r.); sygn. 1432, s. 9–14 (1857 r.); sygn. 1120, s. 7–16 (1858 r.); sygn. 1986, s. 635–641 (1861 r.); sygn. 1074, s. 8–12 (1864 r.); sygn. 1083, s. 14–16 (1870 r.); sygn. 1105, s. 4–6 (1873 r.).

licytacji[42]; 5% ma załączone rachunki z opieki[43]. W 4% z nich zachowały się zapozwy dla członków rady familijnej albo opiekunów[44]. Rzadko odbywało się więcej rad familijnych w interesie jednej opieki. W kilkunastu przypadkach akta zawierają co najmniej cztery protokoły uchwał rad familijnych[45]. W niektórych teczkach znajdują się dodatkowo inne dokumenty (m.in. wypisy aktów zejścia rodziców[46], aktów ślubu[47], aktów urodzeń pupili[48]).

Zachowały się też teczki, gdzie zszyte zostały akta różnych opiek bez[49] lub ze stroną tytułową. Inne zawierają akta generalne, niekiedy poprzeplatane fragmentami bądź całością akt pupilarnych[50]. Zamieszczone tu akta najczęściej zawierają: korespondencję urzędową[51] lub pisma inicjujące postępowanie[52], protokoły odbytych rad familijnych[53] i spisy inwentarzy pozostałości po zmarłych[54]. W sporadycznych przypadkach załączony został protokół licytacji ruchomości[55], wypisy

[42] Np.: AMŁ, sygn. 1091, s. 6–12 (1851 r.); sygn. 1436, s. 14–17 (1852 r.); sygn. 1429, s. 22–26 (1855 r.); sygn. 1116, s. 23–32 (1856 r.); sygn. 1432, s. 18–23 (1857 r.); sygn. 1435, s. 8–11 (1860 r.); sygn. 1441, s. 6–10 (1860 r.); sygn. 1398, s. 6–10 (1866 r.); sygn. 1420, s. 31–34 (1866 r.).

[43] Np.: AMŁ, sygn. 1181, s. 20 (1852 r.); sygn. 1189, s. 29–32 (1858 r.), s. 45–47 (1860 r.).

[44] Np.: AMŁ, sygn. 1424, s. 6–7 (1858 r.); sygn. 1408, s. 20–21 (1860 r.); sygn. 1392, s. 3, 15 (1860 r.); sygn. 1394 (1860 r.); sygn. 1233, s. 9 (1865 r.).

[45] Np.: AMŁ, sygn. 1436, s. 1–28 (1852–1867 r.); AMŁ, sygn. 1436, s. 1–28 (1852–1867 r.).

[46] AMŁ, sygn. 1076, s. 3; sygn. 1083, s. 2; sygn. 1265, s. 1, 7; sygn. 1070, s. 3; sygn. 1393, s. 2, 3; sygn. 1398, s. 4; sygn. 1399, s. 3–4; sygn. 1407, s. 3; sygn. 1420, s. 5, 6, 15.

[47] AMŁ, sygn. 1117, s. 3; sygn. 1420, s. 8–9.

[48] Np.: AMŁ, sygn. 1076, s. 4–8; sygn. 1083, s. 3–6; sygn. 1265, s. 2–6; sygn. 1400, s. 6–7; sygn. 1410, s. 3; sygn. 1433, s. 6; sygn. 1441, s. 13; sygn. 1398, s. 5; sygn. 1407, s. 4–10; sygn. 1420, s. 7, 10–14, 16–19; sygn. 1435, s. 3; sygn. 1436, s. 5.

[49] AMŁ, sygn. 653; sygn. 1012: „Akta Opieki nad małoletnimi", s. 1–227 (akta kilku opiek, zszyte razem, nieposegregowane, z lat 1836–1840); sygn. 986, s. 25–182, 222–260.

[50] AMŁ, sygn. 987, s. 57–113, 173–584; sygn. 985, s. 1–104, 108–248, 418–437, 450–475, 483–498, 515–530 (akta pupilarne kilkunastu opiek z lat 1839–1852, poprzeplatane korespondencją urzędową z organami sądowymi i administracyjnymi, raportami); sygn. 1013.

[51] AMŁ, sygn. 653, s. 9a–9b (1832 r.); s. 23–24 (1835 r.).

[52] *Ibidem*, s. 11–12 (1832 r.); s. 13–14 (1833 r.), s. 79–81 (1845 r.).

[53] Np.: AMŁ, sygn.: 653, s. 29–31 (1835 r.), s. 20–22 (1837 r.); sygn. 985, s. 39–42 (1839 r.), s. 168–171 (1840 r.), s. 92–93 (1843/44 r.), s. 130–132 (1845 r.), s. 284–285 (1847 r.); sygn. 986, s. 25–28 (1853 r.), s. 630–633 (1860 r.); sygn. 987, s. 57–58 (1857 r.), s. 198–199 (1866 r.), s. 506–507 (1860 r.); sygn. 1012, s. 32–35 (1836 r.), s. 105–113 (1838 r.), s. 191–193 (1840 r.); sygn. 1013, s. 13–14 (1847 r.), s. 40–42 (1848 r.), s. 129–130 (1852 r.), s. 207–208 (1860 r.).

[54] Np.: AMŁ, sygn. 653, s. 15–18 (1833 r.); sygn. 1012, s. 100–104 (1838 r.), s. 171–177 (1839 r.); sygn. 985, s. 102–104 (1845 r.), s. 119–127 (1845 r.), s. 189–212 (1846 r.), s. 320–329 (1848 r.); sygn. 1013, s. 45–48 (1848 r.), s. 133–134 (1852 r.), s. 149–153 (1853 r.).

[55] Np.: AMŁ, sygn. 1013, s. 135–137 (1852 r.); sygn. 987, s. 369–378 (1869 r.).

z aktów stanu cywilnego[56], zapozew[57], inne dokumenty[58].

Najczęściej łódzkie akta pupilarne zawierały trzy dokumenty: pismo inicjujące ustanowienie opieki, uchwałę rady familijnej i spis inwentarza majątku[59].

3

Przepisy administracyjne nakładały na lokalnych urzędników obowiązek przygotowywania zestawień odbytych opiek w cyklu kwartalnym lub półrocznym. Pierwszy reskrypt, na który natrafiamy w AMZ, pochodził z 1828 r. KWM załączyła do niego wzór specyfikacji inwentarzy i odbytych rad familijnych[60]. W AMŁ nie ma tej instrukcji. Komisarz Obwodu Łęczyckiego 2 czerwca 1828 r. przesłał do wójtów i burmistrzów miast w swoim obwodzie okólnik obligujący ich do złożenia raportów rocznych za lata 1826 i 1827 (m.in. „Rapport z Akt sporządzonych Inwentarzy i odbytych Rad Familinych”)[61].

Instrukcje wyjaśniające sposób opracowywania specyfikacji pojawiają się też w okresie późniejszym. AMŁ zawierają kopię reskryptu RGW z 23 czerwca/5 lipca 1849 r. Nad stosowaniem reskryptu czuwać mieli m.in. naczelnicy powiatów[62]. W aktach załączona została też kopia rozporządzenia KRSW z 6/18 sierpnia 1853 r., skierowana do RGW[63]. Magistraty miały informować o liczbie urządzonych opiek. W tym konkretnym przypadku, Trybunał Cywilny Guberni Warszawskiej zbierał dane na temat liczby urządzonych i nieskończonych opiek w urzędach prezydentów, burmistrzów i wójtów (pod koniec 1851 r.). Korespondencja odbywała się za pośrednictwem podsędków i naczelników powiatów. Magistraty otrzymały

[56] Przykładowe wypisy aktów urodzeń: AMŁ, sygn. 987, s. 181, 200; sygn. 1070, s. 4; sygn. 1012, s. 94. Wypisy aktów zejścia: AMŁ, sygn. 987, s. 111, 224; sygn. 1012, s. 95.

[57] AMŁ, sygn. 653, s. 23 (1836 r.), s. 72 (1846 r.).

[58] AMŁ, sygn. 1012, s. 32–35 (1836 r.), s. 155–177 (1839 r.).

[59] Np.: AMŁ, sygn. 1096, s. 1–11 (1849 r.); sygn. 1134, s. 1–14 (1850 r.); sygn. 1165, s. 1–6 (1851 r.); sygn. 1248, s. 1–10 (1851 r.); sygn. 1166, s. 1–14 (1852 r.); sygn. 1063, s. 1–8 (1853 r.); sygn. 1249, s. 1–26 (1853 r.); sygn. 1442, s. 1–10 (1853 r.); sygn. 1112, s. 1–10 (1854 r.); sygn. 986, s. 359–375 (1855 r.); sygn. 1079, s. 1–13 (1855 r.); sygn. 1391, s. 1–12 (1856 r.); sygn. 1405, s. 1–18 (1854 r.); sygn. 1118, s. 1–12 (1855 r.); sygn. 1440, s. 1–10 (1857 r.); sygn. 1418, s. 1–14 (1858–1859 r.); sygn. 1075, s. 1–16 (1859 r.); sygn. 1085, s. 1–7 (1859 r.); sygn. 1227, s. 1–10 (1859 r.); sygn. 1113, s. 1–11 (1862 r.); sygn. 1415, s. 1–12 (1863 r.); sygn. 1417, s. 1–18 (1863–1864 r.); sygn. 1074, s. 1–12 (1864 r.); sygn. 1082 (1865 r.); sygn. 1207, s. 1–8 (1871 r.); sygn. 1245, s. 1–7 (1872 r.); sygn. 1285, s. 1–6 (1872 r.); sygn. 1105, s. 1–6 (1873 r.).

[60] AMZ, sygn. 127, s. 2–5.

[61] *Ibidem*, s. 16.

[62] AMŁ, sygn. 985, s. 460.

[63] AMŁ, sygn. 1443, s. 2.

stosowne wzory[64] („dla zachowania jednostajności przesłała wzór podług którego Wykazy takowych czynności, składane być mają")[65].

W AMŁ, w sygn. 987, znajdujemy drukowany dokument od Naczelnika Powiatu Łęczyckiego do MMŁ z 6 (18) grudnia 1865 r.: „Polecam Wójtom Gmin i Magistratom Miast, aby przed dniem 18 (30) Grudnia R.B. przesłali niezawodnie Sądom Pokoju właściwego Okręgu wykazy nowych opiek przez siebie w ciągu roku bieżącego urządzonych lub złożyli rapporta, iż żadna opieka nie była u nich urządzona. Wykazy te obejmować winny, następujące rubryki"[66]. Rubryki zestawień tabelarycznych zawierały: a) „Imiona i Nazwiska i wiek nieletnich"; b) „Jaki ruchomy lub nieruchomy i jakiej wartości pozostał się majątek"; c) Czy opieka z prawa ma miejsce lub z ustanowienia Rady familijnéj, imiona, Nazwiska i zamieszkanie Opiekuna przydanego i głównego"; d) „data śmierci jednego lub obojga rodziców"; e) „data uchwały rady familijnéj regulującej opiekę lub mianującej"; f) „Uwaga, jakowy stan nieletnich, czy które z nich nie umarło, lub nie doszło pełnoletniości?"[67].

Na okładkach niektórych akt pupilarnych znajdują się adnotacje, sugerujące uwzględnienie danej opieki w przygotowanej specyfikacji: „Zapisany do wykazu za II półrocze 1851"[68]; „Zapisany w pół. II 1852"[69]; „Zapisano do wykazu za półrocze II z 1853 r."[70]; „Zapisano do wykazu za półrocze II z 1854"[71]; „w półrocze II 1855 podany"[72], „półrocze I 1856" [73]; „w pół. II 1856 podać"[74], itd.

Akta „generalne" zawierają takie zestawienia dotyczące m.in. odbytych rad familijnych za kwartał, a w okresie późniejszym – za każdy rok lub półrocze. Np.: „Specyfikacya Sporządzonych Inwentarzy i odbytych Rad Familijnych w Mieście Łodzi Powiecie Łęczyckim w czasie od 1º Stycznia do Ostatniego Czerwca 1848 r.

---

[64] „Specyfikacya Sporządzonych Spisów Inwentarzy oraz odbytych Rad familijnych w Gminie lub mieście NN", AMŁ, sygn. 1443, s. 11–12.

[65] *Ibidem*, s. 4.

[66] AMŁ, sygn. 987, s. 168.

[67] *Ibidem* (1865 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 987, s. 185 (1866 r.); sygn. 986, s. 650.

[68] AMŁ, sygn. 1288, okładka.

[69] AMŁ, sygn. 1366, okładka.

[70] AMŁ, sygn. 1063, okładka. Podobnie: AMŁ, sygn. 1152, okładka; sygn. 1383, okładka.

[71] AMŁ, sygn. 1065, okładka.

[72] AMŁ, sygn. 986, s. 376 (okładka wszytych akt pupilarnych).

[73] AMŁ, sygn. 1408, okładka.

[74] AMŁ, sygn. 1391, okładka.

czyli za pierwsze półrocze"[75]; „Specyfikacyja sporządzonych Inwentarzy i odbytych Rad Familijnych w Mieście Łodzi Powiecie Łęczyckiem w czasie od 1 Lipca do ostatniego Grudnia 1852 czyli za drugie półrocze tegósz Roku 1852"[76]; „Wykaz Odbytych się Rad Familinych i Ustanowionych Opiek nad Małoletniemy w Mieście Łodzi w ciągu Roku 1862 sporządzony przez Magistrat Miasta Łodzi"[77]. W aktach znajdujemy też zestawienia o innym charakterze (takie jak m.in. protokół rewizji akt pupilarnych)[78].

Specyfikacja miała formę tabeli. Zawierała rubryki zgodne z przesyłanymi wzorami, gdzie odnotowywano informacje o imieniu i nazwisku zmarłego, wieku małoletnich, rodzaju pozostałego majątku i jego wartości, informację o ustanowieniu opieki i uchwale rady familijnej[79] (wykazy w AMŁ z lat 1861, 1862, 1863 zawierały rubryki: „Imię i Nazwisko Rodzinne, Wiek nieletnich"; „Jaki Ruchomy i nieruchomy pozostał się majątek; „Czyli opieka z prawa ma miejsce lub ustanowienia Rady familijnej Imię, Nazwisko i zamieszkanie głównego, przydanego opiekuna"; „Data śmierci jednego lub obojga rodziców"; data uchwały rady familijnéj opiekę regulującej"; „Uwagi czyli objaśnienie Stanu nieletnich)"[80].

W aktach spotykamy też korespondencję urzędową, potwierdzającą cykliczne przesyłanie przez magistrat zestawień sądom pokoju (Pismo MMŁ do Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego z 18/30 grudnia 1863 r.: „Na skutek zarządzenia Wº Naczelnika Powiatu z d. 12. Grudnia rb No 23,002 wydanego a na dniu 26. doszłego Magistrat, sporządziwszy wykaz Opiek nad nieletniemy w ciągu r. 1863

[75] AMŁ, sygn. 985, s. 350–354. Za I półrocze 1849 r.: AMŁ, sygn. 985, s. 427–430; za II półrocze 1849 r.: AMŁ, sygn. 985, s. 445–447; za II półrocze 1850 r.: *ibidem*, s. 475–482; za II półrocze 1851 r.: *ibidem*, s. 501–506; s. 531–537.

[76] AMŁ, sygn. 986, s. 11. Podobnie: AMŁ, sygn. 1013, s. 224–232 (specyfikacja za rok 1853), s. 234–238 (za I półrocze 1854 r.).

[77] AMŁ, sygn. 987, s. 50–56. Podobny wykaz za 1865 r.: s. 137–141; za 1866 r.: s. 157–161; za lata 1867–1868: s. 256–260; za 1869 r.: s. 394–396; za 1870 r.: s. 414–416; za 1871 r.: s. 515–516, 522.

[78] „Protokuł rewizyj akt Opiekuńczych dopełnionej w Magistracie Miasta Łodzi pod względem Stemplowym za lata 1855 i 1856 rok", AMŁ, sygn. 1013, s. 196–204.

[79] Specyfikacja z lat 1850–1851 zawierała m.in. rubryki: „Imię i Nazwisko Zmarłego", „Wiek", „Czyli po zmarłym pozostały Dzieci z prawego Łoża", „W braku Dzieci czyli zmarły pozostawił Rodziców, braci, siostry lub dalszych krewnych", „Czyli zmarły pozostawił po sobie Testament", „Jaki bydź może Majątek w kapitałach i ruchomościach", „Czyli jaki Majątek w Dobrach lub Domach pozostawił", itd., AMŁ, sygn. 986, s. 1–7, 11–20, 663.

[80] Z lata 1860–1861: *ibidem*, s. 650–662; za 1862 r.: AMŁ, sygn. 987, s. 13–25; za 1863 r.: s. 50–56.

ustanowionych takowy do własnego użycia w załączeniu ma honór Sądowi przesłać")[81].

Jeżeli w określonym kwartale lub półroczu nie ustanowiono żadnej opieki, urzędnik miejscowy raportował o tym urzędnikowi obwodowemu, a od 1842 r. – powiatowemu. Wówczas z reguły nie sporządzano z tego okresu tabeli, jedynie krótką adnotację[82]. W aktach generalnych magistratu łódzkiego tyczących się opiek, takie adnotacje odnosiły się do opiek nad ubezwłasnowolnionymi częściowo lub całkowicie (w II akapicie raportu Prezydenta Miasta Łodzi, przesyłającego specyfikację z 5/17 grudnia 1861 r., czytamy: „takowe miejsca nie miały i dlatego, wykazu nie dołącza się")[83].

Z zebranych danych wynika, że rocznie przed prezydentem Łodzi ustanawiano od kilku do kilkudziesięciu opiek[84].

4

Przepisy administracyjne w Królestwie Polskim obligowały magistraty do przestrzegania prawa cywilnego i stosowania się do wzorów i zaleceń organów sądowych. Magistraty powinny prowadzić osobne akta pupilarne dla każdej opieki oraz dziennik podawczy. Miały obowiązek składania cyklicznych specyfikacji o liczbie ustanawianych opiek. Raporty były też składane po załatwieniu konkretnej sprawy (ustanowieniu opieki, po zatwierdzeniu przez radę familijną kontraktu itd.).

Sposób dokumentowania czynności opiekuńczych nasuwa głównie dwa wnioski. Pierwszy: opiek „mniejszych" ustanawiano dużo więcej niż „większych", a drugi – ich akta były szczuplejsze od akt sądowych. Sposób tytułowania okładki był podobny. Większość z akt zawierała: pismo inicjujące ustanowienie opieki, jeden protokół rady familijnej i spis inwentarza majątku po zmarłym rodzicu.

W AMŁ zachowały się też akta generalne. Zawierały one korespondencję urzędową między Prezydentem Miasta Łodzi a organami sądowymi i administracyjnymi (instrukcje, polecenia, raporty, specyfikacje, fragmenty bądź całe akta pupilarne). Niektóre z nich zawierały również akta pupilarne bądź ich fragmenty.

---

[81] AMŁ, sygn. 987, s. 48. Podobnie: AMŁ, sygn. 985, s. 348–349 (1848 r.), s. 425–426 (1849 r.), s. 443–444 (1849/1850 r.), s. 499–500 (1852 r.); sygn. 986: s. 9–10 (1852 r.), s. 188 (1856 r.), s. 648–649 (1861 r.).

[82] Prezydent Miasta Zgierza do Komisarza Obwodu Łęczyckiego, 1 października 1830: „Donieść ma zaszczyt W KOŁ, że w Kwartale III rb. żadne Rady familijne odbyte nie zostały", s. 19. Podobnie: AMZ, sygn. 127, s. 14 (1827–1828 r.), s. 20 (1831 r.).

[83] AMŁ, sygn. 986, s. 649. Podobnie: AMŁ, sygn. 987, s. 11–12 (1862 r.), s. 48–49 (1863 r.).

[84] Np.: 19 opiek (1856 r.); 9 (1860 r.); 6 (1861 r.); 14 (1862 r.); 11 (1863 r.); 3 (1865 r.); 6 (1866 r.); 7 (1867 r.); 6 (1868 r.), AMŁ, sygn. 986, s. 652–661; sygn. 987, s. 14–26, 50–56, 138–141, 158–161, 257–258.

Wykaz skrótów

AGAD – Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie,
AMŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi, zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi”,
AMZ – Archiwum Państwowe w Łodzi, zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza”,
APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi,
DPKP – „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 1825, t. 10, nr 41,
KCKP – Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r.,
KRS – Komisja Rządowa Sprawiedliwości,
KRSW – Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji; Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Narodowego (Publicznego); Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych,
KWM – Komisja Województwa Mazowieckiego,
MMŁ – Magistrat Miasta Łodzi,
RGW – Rząd Gubernialny Warszawski.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:
zespół nr 191: „Akta Kommissyi Rządowey Spraw Wewnętrznych i Policyi tyczące się przeniesienia attrybucyi Sądów Pokoiu na Prezydentów, Burmistrzów i Woytów Gminnych w Królestwie Polskiem”, sygn. 6895.

Archiwum Państwowe w Łodzi:
zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi”, sygn. 653, 985; 986; 987; 1012; 1013; 1062–1443.
zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza”, sygn. 427.

Źródła drukowane

Dyaryusz Senatu Seymu Królestwa Polskiego 1825, Warszawa 1828.

„Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 1825, t. 10, nr 41.

Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825), objaśniony motywami do prawa i jurysprudencyą, zebrał J. Walewski, ks. I, Warszawa 1872.

Prawo cywilne familijne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego, Warszawa 1932.

Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiém, wyd. S. Zawadzki, t. I, Warszawa 1860.

Opracowania

Bieda J., Machut-Kowalczyk J., *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2012, t. XV, s. 85–95.

Hube K., *Prawo cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego*, Warszawa 1877.

Machut-Kowalczyk J., *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego" 2010, t. XIII, s. 57–73.

Machut-Kowalczyk J., *Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809–1876*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 2016, t. 68, z. 2, s. 167–181.

Machut-Kowalczyk J., *Rada familijna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łęczyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014.

Machut-Kowalczyk J., *Ustalanie składu rady familijnej na podstawie Kodeksu Napoleona na obszarze działania łęczyckiego sądu pokoju*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego" 2011, t. XIV, s. 183–197.

Milewski J., *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska" 1882, nr 38.

Okolski A., *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885.

Tkaczuk M., *Rada familijna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Wydział Prawa i Administracji. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2012, s. 179–196.

Joanna Machut-Kowalczyk
dr, Uniwersytet Łódzki
https://orcid.org/0000-0003-0733-7709

Dokumentowanie czynności przy opiekach „mniejszych" przez łódzki magistrat w latach 1832–1876

Z chwilą wprowadzenia Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego (1825 r.) pojawiło się rozróżnienie na opieki „większe" i „mniejsze". Pierwsze urządzane były przy udziale sądów pokoju (dla bogatszych pupili), drugie – przy udziale urzędów lokalnych (dla uboższych). Dokumentowanie czynności opiek mniejszych było regulowane przepisami administracyjnymi. Dla nowej sprawy zakładane były osobne akta. Większość z nich zawierała pismo inicjujące ustanowienie opieki, jeden protokół posiedzenia rady familijnej i spis inwentarza majątku. Akta pupilarne rzadko dokumentowały więcej czynności. Na podstawie przesłanych wcześniej przez sądy i komisje rządowe wzorów, urzędnicy sporządzali protokoły posiedzeń rad familijnych i raporty o liczbie ustanowionych opiek. Raporty i korespondencja urzędowa między magistratem a organami sądowymi i administracyjnymi była dokumentowana w aktach generalnych.

Słowa kluczowe: rada familijna, opieka, Prezydent Miasta Łodzi, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, sąd pokoju, Królestwo Polskie

Joanna Machut-Kowalczyk
Assistant Professor, University of Łódź
https://orcid.org/0000-0003-0733-7709

Documentation of the „minor” guardianships activities by magistrate of Łódź in the years 1832–1876

The distinction between “major” and “minor” guardianships appeared with the Civil Code of Kingdom of Poland in 1825. The former was created with participation of the courts of peace (for wealthier pupils) and the latter – with the participation of local magistrates (for less wealthy). Documentation of the „minor” guardianships activities was regulated by administrative regulations. The separated court files were created for every new case. Most of them included document initiating the guardianship, one protocol of the family council's meeting and the inventory of property. Custodial data rarely documented more activities. The magistrate officials created protocols of the family council's meetings, and reports about the number of the guardianships establishments based on the forms sent by courts and the governmental commissions. Reports and official correspondence between magistrate and court's and administrative authorities were documented in the general files.

Key words: family council, guardianship, President of Łódź, Civil Code of Polish Kingdom, court of peace, Kingdom of Poland